

Микола ШЛЕМКЕВИЧ

СОБОРНЕ ЗРІВНЯННЯ

За семи горами і за семи ріками, там де кожне з нас залишило своїх рідних людей і свої рідні міста і села, сталися великі переміни. І вони поглиблюються з року на рік. Майже всі західні українські землі знайшлися в межах Української Соціалістичної Радянської Республіки. Нетерпимий і нетерплячий режим старається якнайскоріше провести повне зрівняння не тільки адміністративне, але також у суспільному уладі і в духові... Все це можна окреслити одним словом: – там відбувається щораз даліше і глибше “осхіднячення” Західньої України, отже і Галичини.

Але після наших попередніх роздумів цей процес можемо схарактеризувати ще інакше. Разом із таким “осхідняченням” Заходу йде далі, під кінець 20-х років розпочатий, процес “огаличанення” Східньої України. Ми розуміли галичанство, як вислід століттями продовжуваного тиску духового і соціально-політичного, який витворив зрівняну, раціональну пересіч, систематично здавлюючи все, що виростало понад неї. Від кінця 20-х років комуністичний режим діє в тому самому напрямі у Східній Україні.

Висліди короткого щодо тривання, але особливо жорстокого і тотального натиску, ми вже згадували, коли порівнювали враження під час походу в Галичину колишніх царських армій 1914 року і потім советських 1939 року. Тоді, себто 1939 р., ввійшли фізично і духово змінені люди: – середня пересіч ростом, і одностайно сірі, замкнуті душі.

Те, що було не під силу царському православ'ю, те в духовій площині робив і робить марксизм. Він у Східній Україні, між війнами і після 1945 року, виконував і виконує ролю, що її на Заході України відігравав польський католицизм. Оба пройняті патосом нетерпимости, нищили інаковіруючих і розвалювали їх церкви. Української духовости польський католицизм не вбив. Навпаки, та духовість на Заході оперлася польським елементам, заступаючи їх українськими

в українському католицизмі. Так само марксизм не вбив і не вб'є духа України. Східні українці, що тепер перебувають у вільному світі, це проречистий доказ цього. Але і католицизм і марксизм мали один подібний наслідок: – вони дисциплінували людські душі догматикою і логічною схолястиком, винищуючи в них почувально-настроєву душевну отаманщину.

Сліди соціально-економічного тиску бачимо в фізичному вигляді нової української людини. Так само виразні наслідки твердого марксівського вишколу в духовій і політичній площинах. Вони виявляються в пошані інтелектуальної культури, в пошані логіки, що протиставилася і протиставиться спробам самовідречених галичан нести на схід свої волюнтаристичні кличі. Наслідки наявні і в політичній організованості нового східньо-українського покоління. Те, нині щодо віку середнє покоління, що замолоду пройшло сувору школу 20-х і 30-х років, політично більш здисципліноване. Характеристичні для цього покоління організації в вільному світі виявляють тугість, якої бракувало колишнім київським партіям і пізніше еміграційним групам Східньої України. Так не тільки в зовнішньому вигляді, але в духові і політичній організованості є сьогодні у східніх українців щось зрівняне, пересічне і більш сіре, щось «галичанське».

В Україні відбувається той процес у засягу всієї республіки. Йде взаємне наближення, уподібнення уладу життя і уладу духа. Соборність стає не тільки географічним і державно-політичним поняттям, але й психологічним.

Як повинні ми оцінювати той процес? Жертви, що їх приносить Україна в боротьбі за самоздійснення, оправдані тоді, коли вони підготовляють нову, оригінальну українську культуру. Бо тільки задля назви, тільки задля мови і обряду, платити таку ціну не варто. Та оригінальна культура може вирости з неспожитих душевних багатств українського Сходу. В цьому відношенні мале і менше плідне галичанство не має особливих перспектив. Тому підривання й нищення душевних потенцій, інакше повне «огаличанювання» Східньої України це явища для української будучини шкідливі. Але тут же додаймо: не треба прибільшувати силу чужих впливів. Не віримо, щоб продовж кількадесят років можна було радикально змінити душу народу. Можна загнати деякі її риси-притаманності в підпілля, де вони перечекують тяжкі дні, щоб прокинутися знову і розцвісти в свободі. Не віримо, щоб продовж двох-трьох десятиліть,

у світлі свідомости 20-го сторіччя, було можливо вчинити з великим народом те, що в деякій мірі досягнуто з його частиною продовж століть глухого, півсвідомого існування.

Зате мусимо звернути увагу на інший момент. Михайло Грушевський стверджує особливу одностайність, мовну, звичаєву, українського народу, коли порівняти його з іншими народами. Таку політично цінну одностайність пояснює вчений частими мандрівками і насильними перегонами населення продовж трагічної історії України. Тепер можемо ствердити, що ми ніколи у новіших часах не були такі зближені і такі зрівняні в пересічі, як сьогодні, перейшовши останнє страшне лихоліття. Ми підкреслювали, що для оригінальної духової творчости такий стан не є найкращий. Але для виконання завдання, що стоїть перед Україною, для здобуття й закріплення державної свободи, як передумови будучої вільної культури, нинішній стан не є некорисний. Він напевно корисніший, ніж – для прикладу – стан 1917-1920 рр. з їх східньо-західніми напруженнями, двома політиками і двома стратегіями. Нинішній стан корисніший і тількищо ствердженою, більшою дисциплінованістю української людини, що перейшла і переходить тяжку школу інтелектуального і політичного примусу.

На події в Україні дивимося не як на остаточне прокляття страшного суду історії, але як на чистилище, крізь яке проходить нація, поки увійти в царство своєї свободи і держави.

І вважаємо, що від такого основного *purgatorium*-чистилища не звільнені і ми, українці в вільному світі. Ми повинні прийняти його, і власним розумінням і власною доброю волею перемогти в собі форми руїни, що їх тягнемо по світах.

Вважаємо моральним обов'язком українства в вільному світі піддати свої ідеології й організаційні форми радикальній ревізії-провірці. Це передумова очищення себе і нашого життя від сумних тіней сумних часів.

В останній соборній зустрічі, в воєнних і еміграційних умовах, галичани були тими, що вперто трималися форм руїни і, накидаючи їх усім, поглиблювали їх. Тож вважаємо, що обов'язком передовсім галичан є дати почин до тієї ревізії й того очищення.

Хоч трохи причинитися до процесу внутрішнього оздоровлення – це мрія цієї праці. В Україні настало зрівняння в нужді й неволі; поза Україною в головних українських зосередженнях ми зрівняні в свободі і приблизному достатку. Усвідомлюючи собі те зрівняння в

зовнішніх обставинах життя і те душевне наближення, підготовлятимемо не тільки ревізію мислей, але й ревізію почувань, ресантиментів, ненависницьких комплексів, отже підготовлятимемо очищення душі суспільства від намулу минувшини.

Ніколи в новіші часи не були ми такі одностайні, такі близькі. Двері глибокої соборности у взаємному розумінні і взаємній любові відчинені тепер навсяж. Тільки «полки погані» застарілих мислей і форм, і зв'язаних із ними амбіцій і провин – заступають дорогу. «Потопчімо ті полки погані» – і свідомість і совість повторяють слова Франка. І тоді з роз'ясненими очима і щирим серцем увійдемо в ті відчинені двері.